

УДК 378.015

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
У ДОЗВІЛЛЄВИЙ ЧАС

І.С.Сідорова

Анотація. У статті на основі теоретичного аналізу встановлюються істотні ознаки естетичного досвіду, висвітлюються шляхи його формування в майбутніх учителів у години дозвілля.

Ключові слова: мистецтво, естетичний досвід, учитель, культура, дозвілля.

Аннотация. В статье на основании теоретического анализа определяются существенные признаки эстетического опыта, раскрываются пути его формирования у будущих учителей во время досуга.

Ключевые слова: искусство, эстетический опыт, учитель, культура, досуг.

Summary. In article on the basis of theoretical analysis the essential features of aesthetic background are identified and examine the ways of forming in the future teachers su time recreation.

Key words: art, aesthetic experience, culture, teacher, recreation.

Постановка проблеми. Реформування освіти передбачає реалізацію принципу гуманізації освіти, переорієнтацію навчально-виховного процесу на розвиток особистості школяра, визнання її самобутності, формування соціокультурної компетентності учня на основі знань, морально-естетичних цінностей та досвіду, набутих під час навчання.

Провідним завданням загальноосвітньої школи має стати піднесення дитини як найвищої цінності суспільного життя, розвиток її інтелекту, потенційних творчих можливостей, формування загально-людських і національних морально-духовних вартостей. Його здійснення залежить насамперед від учителів-вихователів, у яких розвинена естетична культура, сформований естетичний досвід [5, с. 5].

Прилучення до цінностей мистецтва, національної та світової художньої культури, виховання естетичних почуттів, смаків, ідеалів, зумовлює необхідність пошуку нових підходів до підготовки майбутніх учителів. Саме знання й багатство духовності вихователя, що визначається особистісним естетичним досвідом, будуть забезпечувати дієвість його педагогічних впливів. Взаємодія вчителя й учнів має базуватися на позитивному естетичному почутті. Активізація почуттєвого поля дітей є запорукою успіху освіти й виховання, мистецтво ж слугує засобом естетичного виховання. Таким чином, підготовка кваліфікованих учителів, для яких естетичний досвід є засобом діяльності – це важлива справа вищої педагогічної школи.

Актуальність окресленої проблеми посилюється ще й тим, що така підготовка вчителів сприяє здійсненню інтелектуального розвитку дітей мистецтвом шляхом формування позитивного, чуттєво-емоційного ставлення до навчання.

Метою статті є виявлення шляхів формування художньо-естетичного досвіду студентів педагогічних університетів у дозвілльєвий час.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо за необхідне проаналізувати поняття «художньо-естетичний досвід». Як відомо, кожна особистість розвивається шляхом засвоєння досвіду, накопиченого попередніми поколіннями. Досвід як один із головних чинників розвитку суспільства передається з покоління в покоління. Кожне нове покоління набуває суспільного досвіду протягом свого життя в процесі збагачення власного. За Гегелем, досвід – це процес отримання нових знань під час власної діяльності [7, с.27]. Власний досвід кожної людини формується в процесі пізнання і є результатом її практичної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі особистісний досвід трактується по-різному, залежно від стосунків між суб'єктом та об'єктом пізнання: сукупність закріплених у пам'яті відчуттів і сприйняття; способи й засоби практичної й пізнавальної діяльності; сукупність практичних засвоєних знань, навичок та вмінь [4; 10; 15].

Якщо людина досвідчена й набуває нових знань, її діяльність з часом розширюється, урізноманітнюється, а сформований досвід стає повнішим. Складові досвіду представляють різні види людської діяльності, тому поняття «досвід» може бути кваліфіковане як знання, уміння, навички, набуті в процесі організації навчання й виховання, так і поза системою організації [10, с.56]. Відповідно, художньо-естетичний досвід є результатом художньо-естетичної діяльності людини, її взаємодії з естетичними та художніми цінностями, усвідомленості змісту та форми художніх явищ.

У феномені художньо-естетичного досвіду поєднуються дві категорії: естетичне та художнє. На думку О.Лосева, естетичне відображає будь-які явища дійсності, а художнє – це специфічно здійснене

людиною втілення цього естетичного в певному специфічному матеріалі [6]. Художнє є зовнішньою галуззю й предметним вираженням естетичного. Зі свого боку, естетичне є переживанням художнього матеріального втілення й внутрішньою сферою людини. Діалектичний взаємозв'язок вищезгаданих категорій, з педагогічного погляду, обумовлює необхідність єдності художнього та естетичного виховання студентської молоді. Зазначимо, що художній і естетичний досвід мають єдину субстанційну основу. Це практична діяльність. Але естетичний досвід може бути результатом будь-якої людської діяльності й нехудожньої також, тому він ширший від художнього.

Набуваючи вміння спілкуватися зі світом художніх цінностей, людина формує власний художній досвід. Засвоєння історичних типів художньо-естетичної чуттєвості відбувається саме через навчання мистецтвом, тобто людина розкриває для себе й відтворює в собі почуттєву еволюцію, унаслідок чого утворюється універсальне почуттєве ставлення до навколишнього світу, що реалізується в будь-якій діяльності [16, с.21].

Звертаючись до надбань народної творчості, майбутні педагоги набувають високої художньо-естетичної освіченості, у них розвиваються почуття, смаки, погляди та ідеали, що саме і є складниками естетичного досвіду, на думку І. Зязюна. «Естетичний досвід через свої складники – спеціалізовані емоції і почуття, що обов'язково зумовлюють вольову діяльність, регулює людську поведінку, спрямовує дії людини на предмет, здатний задовольнити людську потребу» [3, с.75]. Дослідник відносить естетичний досвід до складних психічних явищ і визначає його як «духовне утворення». Одним із завдань вищої школи є саме розвиток духовності майбутнього вчителя. І.Зязюн вважає художньо-естетичний досвід наслідком засвоєння суспільного досвіду, що закріплюється як стійкі ціннісні орієнтації і є специфічною програмою соціальної поведінки [4, с.48].

О.Шевнюк аналізує художньо-естетичний досвід як «інтегроване особистісне утворення, яке є результатом художньо-естетичної діяльності, змістовою стороною його є естетичне ставлення до мистецтва» [15, с.124]. Структуру цього досвіду становлять когнітивний компонент (художня ерудованість); афективний компонент (художня емпатійність); сенсорний компонент (сприйнятливність до художньої форми) [15, с.124].

На думку К. Платонова, художньо-естетичний досвід – це така підструктура особистості, що містить художньо-естетичні знання, уміння, навички, що стають складниками особистості на основі навчання [11, с.38].

Саме тому, на підставі аналізу вищезазначених теоретичних джерел із проблеми дослідження ми дійшли висновку, що особливого значення в професійній підготовці студентів педагогічних університетів набуває забезпечення набуття власного художньо-естетичного досвіду в дозвілєвій діяльності. По-перше, це зумовлено тим, що майбутньому вчителю важливо не тільки мати такий досвід, а також передати його своїм вихованцям, узагальнити та збагатити власний досвід учнів.

Деякі дослідники, зокрема, наголошують на тому, що професійним завданням майбутнього педагога є передавання й трансляція культурного досвіду учням, забезпечення естетичного саморозвитку, розвитку творчого потенціалу вихованців, створення нових програм навчально-виховної діяльності, у якій основотворчим був би естетичний напрямок [1, с.83]. І.Бех зазначає: «Умовами формування в педагогів мотивації до інноваційних педагогічних цінностей є опора на досвід, що позитивно переживається» [2, с.27-28].

Прихильники культурологічного підходу до освітнього процесу вважають, що вчитель повинен уміти формувати досвід учнів у системі їхніх особистих цінностей та в їхній культуротворчій діяльності, відтворювати культурні смисли в свідомості кожного вихованця, здійснювати професійну діяльність у полікультурному педагогічному середовищі. На важливості культуротворчої функції виховання, яка забезпечує глибоке морально-психологічне засвоєння соціального досвіду взаємодії з природою, наголошує Г.Тарасенко. Науковець зазначає, що процес виховання, за таких умов, «забезпечує міжпоколінну трансмісію культури й перетворює освіту на її невід'ємну частину» [14, с.92]. Тобто під впливом культури й формується досвід.

У дослідженнях сучасних науковців зауважено, що для людини найціннішим естетичним досвідом, який містить усі духовні й предметно-практичні форми взаємодії людини зі світом, є саме естетична культура. Естетичну культуру визначено як «уміння розшифрувати та організувати естетичний досвід, передбачити перспективу розвитку свого перебування в світі, визначити тенденції загального процесу взаємодії з ним, коригувати проміжні результати» [13, с.42]. Успішне формування мотивації до створення нових важливих цінностей у педагогічній діяльності майбутніх учителів залежить від набутого під час навчання власного художньо-естетичного досвіду.

Одним з ефективних засобів формування у студентів художньо-естетичного досвіду вважаємо художню діяльність. У художній діяльності студенти при ознайомленні з новим мистецьким твором

виявляють активну зацікавленість, що породжує глибокі й сильні почуття. Кожен із них прислухається, сконцентровується, замислюється, аналізує, при цьому застосовує власний художньо-естетичний досвід. Так проявляється художнє бачення, а без нього неможливий творчий процес, оскільки «бачити – це вже творчий акт» [8, с.90].

Недостатність спілкування студентів із прекрасним як у житті, так і в мистецтві призводить у майбутньому до невмілого застосування знань і умінь естетичної сфери у виховній роботі в школі. Певною мірою художньо-естетичний досвід набувається під час сприйняття, аналізу, інтерпретації, а найбільше – під час практичної художньої діяльності. Розвиток художньо-практичного мислення в професійній підготовці майбутніх учителів уможливорює досягнення єдності навчання, виховання та розвитку дітей [12, с.230-232]. Учитель повинен не тільки вміти спонукати учнів до безкорисливого естетичного сприймання, а й закласти принцип краси в їхню практичну діяльність [9].

Набуття художньо-естетичного досвіду має важливе значення в особистісному розвитку майбутнього педагога, тому що від його сформованості значною мірою залежить рівень естетичної культури. У процесі нагромадження такого досвіду в майбутніх учителів розвивається здатність самостійно знаходити прекрасне в житті і своїй професійній діяльності та прагнення зберігати його та примножувати. Зазначимо, що формування активного творчого ставлення до навколишньої дійсності сприяє підвищенню рівня їхньої професійної, загальної та естетичної культури.

Вважаємо, що заняття певними видами художньої діяльності містять великі можливості для розкриття творчого потенціалу студентів, що, насамперед, збагачує їхній естетичний досвід та розвиває емоційно-чуттєве самовираження, активізує формування виконавської майстерності. Усе це потребує від майбутнього фахівця оволодіння естетичними знаннями, практичними навичками, а ще й уміння реалізувати їх у конкретних педагогічних ситуаціях.

Оволодінню студентами естетичними знаннями та виробленню умінь їхнього застосування в певному виді художньої діяльності сприяють: відбір художнього й музичного матеріалу, який поєднує естетично-емоційні, виразні, яскраві об'єкти для аналізу; звернення до відомих зразків музичного мистецтва; аналіз та оцінка естетичних якостей розглянутих мистецьких творів; звернення до якостей, рис характеру особистостей науковців, поетів, композиторів, діячів культури, мистецтва; виокремлення та аналіз естетичних категорій, понять; педагогічна майстерність керівника та його творче ставлення до занять; уміння створювати доброзичливу емоційну атмосферу під час репетицій.

Сформований художньо-естетичний досвід майбутнього вчителя уможливорює його постійне духовне самовдосконалення, збільшення інтелектуального та культурного потенціалу, сприяючи в такий спосіб підвищенню рівня його як естетичної культури, так і професійної.

На основі засвоєння знань, навичок та практичного досвіду суб'єкт здатен виконувати складні комплексні дії. Досвід слугує підґрунтям організації системи психологічних і практичних дій, з реалізацією яких забезпечується досягнення поставленої мети діяльності. При зміні умов діяльності, висуваючи нові, складні вимоги до людини, уміння стають більш вдосконаленими, стають засобом досягнення нових цілей, подальшого розвитку здібностей, збагачення наявного досвіду та набуття нового [9, с.230-232]. Набуті людиною уміння не тільки окреслюють якість її діяльності та збагачують її досвід, але й можуть стати свідченням рівня загального розумового розвитку людини.

Цілеспрямоване нагромадження естетичних і художніх вражень у процесі емоційно-естетичного сприймання під час співу, танців або гри на музичних інструментах у тимчасовому творчому колективі уможливорює набуття саме художньо-естетичного досвіду студентів у позааудиторній художній діяльності. Водночас деякі з учасників можуть сприймати твори мистецтва при виконанні та не розуміти й не відчувати їх. Тому важливим у процесі формування естетичного досвіду є пробудження та розвиток емоцій та почуттів студентів при сприйманні пісні або танцю як витвору мистецтва, фіксування уваги на створенні художнього образу, що включає відповідність засобів виразності, композицій змісту твору. Для цього можна використати прийом порівняння різних за характером пісень або запропонувати описати емоційний стан виконавця, керівника ансамблю в процесі виконання певного твору чи визначити, із чим він асоціюється, які емоції викликає. При цьому важливе значення має не просто висловлення своєї думки, а й обґрунтування її. Такі завдання розвивають у студентів уміння сприймати цілісно мистецький твір, осмислювати його вагомість, оцінювати його.

Так, художньо-естетичний досвід дає змогу розкрити естетичний зміст твору, глибше пережити та відчувати характер музики, вміти зробити оцінку, висловити свої смаки та погляди. Пріоритетний напрям організаційно-педагогічної діяльності тимчасових художніх колективів повинен виявлятися в діалогічному підході у вихованні особистості студентів, стимулюванні внутрішніх сил до саморозвитку й самовиховання. Зауважимо, що такий підхід надає значно більше можливостей у розкритті творчого потенціалу кожного учасника ансамблю.

Висновки. Таким чином, одним із ефективних шляхів формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів у дозвіллевий час є організація різних видів художньої діяльності. Так, художня діяльність сприяє розвитку духовних потреб та інтересів студентів, впливає на культуру вільного часу, створює позитивну мотиваційну базу для розвитку творчих здібностей, поглиблює кругозір. Поступово відбувається підготовка майбутнього фахівця до самостійної творчої діяльності в обраній професійній сфері.

Література

1. Арябкина И. В. Эстетико-педагогическая подготовка будущих учителей начальных классов / И. В. Арябкина // Искусство и образование. – 2007. – № 7. – С. 81–85.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : навч. метод, посіб. : у 2 кн. / І. Д. Бех // Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. – К. : Либідь, 2003. – 342 с.
3. Зязюн І. А. Емоційно-почуттєве в освітніх технологіях і педагогічній творчості / І. А. Зязюн // Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах: Наук.-метод. зб.– Харків: ХДПУ, 1996. – С. 9–12.
4. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи / І. А. Зязюн // Формування і сфери вияву. – К.: Вища школа, 1976. – 172 с.
5. Кремень В. Г. Енергія інтелекту / Василь Кремень // Освіта. – 2011. – 9-16 берез. (№14). – С. 4-5.
6. Лосев А. Ф. Эстетика / А. Ф. Лосев // Философская энциклопедия. – Т. 5. – 1970. – С. 570–577.
7. Материалисты Древней Греции [Ред. М. О. Смоляноко]. – М. : Просвещение, 1975. – 367 с.
8. Матисс А. Сб. статей о творчестве / Под ред. А. Владимировского. – М. : Иностранная литература, 1958. – 124 с.
9. Мельничук С. Г. Формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект, 1860-1970 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / С. Г. Мельничук. – АПН Укр., Інстит. педагогіки.– К., 1995.– 197 с.
10. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий : Учеб. пособ. для учеб. заведений. 2-е изд. перераб. и доп. / К. К. Платонов. – М. : Высш. шк., 1984. – 174 с.
11. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 225 с.
12. Плотницька О. В. Теоретичні основи процесу формування художньо-аналітичних умінь у майбутніх учителів музики / О. В. Плотницька. – Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 21. – С. 230–232.
13. Самохвалова В. И. Эстетическая культура как комплексный феномен утверждения и реализации человека в мире / В. И. Самохвалова // Эстетическая культура : сб. науч. тр. – М., 1996. – С. 32–66.
14. Тарасенко Г. С. Дивосвіт. Технологія естетико-екологічного виховання / Г. С. Тарасенко. – 2-ге вид., із змінами. – К. : Рута, 2000. – 208 с.
15. Шевнюк О. Л. Формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. Л. Шевнюк. – К., 1995. – 202 с.
16. Шевченко Г. П. Естетична свідомість в структурі духовної культури особистості / Г. П. Шевченко // Вісник ЛДПУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2002. – № 11 (55). – С. 5–6.